

Paauglių mergaičių atsakingumo dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose ugdymo galimybės vaikų dienos centruose

Rasa Skališienė¹, Lilia Žukauskienė²

¹ Klaipėdos universitetas, Humanitarinių ir ugdymo mokslų fakultetas, Pedagogikos katedra, S. Neries g. 5, 92227 Klaipėda, rasa.jokubaite@gmail.com

² Klaipėdos universitetas, Humanitarinių ir ugdymo mokslų fakultetas, Pedagogikos katedra, S. Neries g. 5, 92227 Klaipėda, lilia.zukauskiene@gmail.com

Anotacija. Siekiant atskleisti paauglių mergaičių atsakingumo dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose (IST) ugdymo galimybes vaikų dienos centruose (VDC), taikyta kokybinė tyrimo priega. Tyrimo duomenys atskleidė, kad VDC specialistai pripažįsta mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo reikmę. Atskleidžiama, jog vaikų dienos centrų aplinka yra palanki šiai ugdomajai veiklai su mergaitėmis.

Esminiai žodžiai: *paauglės mergaitės, atsakingumo ugdymas, interneto socialiniai tinklai, vaikų dienos centras.*

Įvadas

Vaikų ir jaunimo pažeidžiamumas virtualioje erdvėje kelia vis daugiau diskusijų tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu mastu, randasi vis daugiau bandymų reguliuoti virtualią erdvę, siekiant užtikrinti jaunų vartotojų saugumą.

Europos strategijoje dėl vaikams geresnio interneto (2012) numatyta, kad jungtinėmis Europos pastangomis bus remiamas tarpusavyje susijusių ir tvarių infrastruktūrų kūrimas, kad vaikai galėtų naudotis saugesniu internetu. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl

vaikų apsaugos skaitmeniniame pasaulyje (2012) raginama, kad valstybės narės sklandžiai ir laiku į nacionalinę teisę perkeltų ir įgyvendintų įstatymus dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija. Lietuvoje visuomenės informavimo sritį reguliuojančiame Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo pakeitimo įstatyme (2006) apibrėžiamos viešosios informacijos rengėjų teisės, pareigos ir atsakomybė. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu (2008) siekiama ginti asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisę, susijusią su asmens duomenų tvarkymu. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (2002, 2009) reglamentuoja viešosios informacijos, darančios nepilnamečiams neigiamą poveikį, kriterijus, apibrėžia, kokia informacija turi būti ribojama, o kokia iš viso draudžiama.

Tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais siekiama kontroliuoti informacijos sklaidą per internetą, tačiau dėl virtualios erdvės specifiškumo tai įgyvendinti nėra lengva. Moksliniai tyrimai (Bereikienė ir Vašcova, 2011; Vandenhoven, Schellens ir Valacke, 2014) apie paauglių patiriamas grėsmes interneto socialiniuose tinkluose atskleidžia, kad vien įstatymų nepakanka norint efektyviai spręsti paauglių saugumo IST problemą.

S. Livingstone ir K. Ólafsson (2011) tyrimai rodo, jog Lietuvoje naudojimosi internetu lygis gana aukštas, todėl ir rizika, susijusi su vaikais, čia yra didesnė nei šalyse, kuriose naudojimosi internetu lygis yra žemesnis. Lietuvoje paaugliai itin drąsiai veikia interneto socialiniuose tinkluose, neįvertina savo elgesio ir galimų jo pasekmių. Atlikus kitus tyrimus (Helsper, Kalmus, Hasebrink, Ságvári ir de Haan, 2013), taip pat teigiama, kad Lietuvoje vaikai priskiriami prie „neapsaugotų socialinių tinklų vartotojų“ – jie geba pasinaudoti interneto teikiama nauda, susijusia su socialiniais ryšiais, tačiau tai daro be pastebimos tėvų pagalbos ar / ir jų įsikišimo.

Paauglystės amžiuje pasiekiamas rizikingo dalyvavimo interneto socialiniuose tinkluose pikas (Gamez-Guadix, Borrajo ir Almendros, 2016; Paluckaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016). Pereinant iš vaikystės į suaugusiojo pasaulį, intensyviai ieškoma asmens tapatybės, paaugliai neretai puola į kraštutinumus, jiems kyla įvairių prieštaravimų, atsiranda noras rizikuoti realioje, o dažnai ir virtualioje erdvėje (Dowell, Burgess ir Cavanaugh, 2009). Paaugliai dar nėra iki galo išsiugdę gebėjimų kritiškai vertinti aplinką, atsispirti negerovėms, todėl šiame amžiaus tarpsnyje jie yra ypač pažeidžiami (Steijn ir Vedder, 2015; Schilder, Marjolein, Brusselaers ir Bogaerts, 2016).

Paaugliai per internetą dažnai kontaktuoja su nepažįstamaisiais, naudojami smurtinio ir seksualinio turinio interneto svetainėmis, vis dažnesnės ir elektroninės paauglių patyčios (Meter ir Bauman, 2015; Livingstone ir Görzig, 2014; Smith, Steffgen ir Sittichai, 2013; Žibėnienė ir Brasienė, 2013; Dowdell, Burgess ir Cavanaugh, 2009; Pilkauskaitė-Valickienė, Raižienė ir Žukauskienė, 2009). Priekabiavimas ir nepageidaujami seksualinio turinio pranešimai, asmeninės informacijos skelbimas IST, patyčios, asmens tapatybės duomenų „vagystės“ ir kt. didina paauglių pažeidžiamumą (Christofides, Muise ir Desmarais, 2012; Barbovski, Marinescu ir Velicu, 2011; Livingstone ir Ólafsson, 2011; Ruškus, Žvirdauskas ir Kačėnuskaitė, 2010).

Paauglių pažeidžiamumas interneto socialiniuose tinkluose neatsiejamas nuo socialinio konteksto. Nedarniose ar nepilnose šeimose augantys paaugliai dažnai stokoja socialinių įgūdžių, todėl jų raiškai virtualioje erdvėje būdinga didesnė rizika (Notten ir Nikken, 2014; Paluckaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016). Rizikos grupės paaugliai socialinius tinklus vertina kaip būdą užmegzti asmeninius ir intymius ryšius, tačiau neįžvelgia ten slypinčių pavojų (Livingstone ir Helsper, 2008). Mažiau patenkinti savo gyvenimu paaugliai dažniau naudojami virtualia aplinka, kur jaučiasi labiau savimi pasitikintys, vertina ją kaip bendravimo galimybę (Pociūtė ir Krancaitė, 2012; Livingstone, 2008).

Naujausių tyrimų (*Life Online – through children's eyes*, 2017) duomenimis, mergaitės daugiau laiko praleidžia socialiniuose tinkluose nei berniukai. Mergaitės IST labiau linkusios bendrauti, palaikyti ir / ar kurti socialinius ryšius, o berniukai daugiau dėmesio skiria sportui, žaidimų svetainėms ar pornografiniams interneto puslapiams (Johnson, 2011; Livingstone ir Görzig, 2014). Todėl paauglių mergaičių bendravimas su kitais žmonėmis IST gali jas pažeisti – pasitaiko priekabiavimo, patyčių, persekiojimo, išnaudojimo, seksualinio priekabiavimo, vilionių (Dowdell ir Bradley, 2010).

Europos strategijoje dėl vaikams geresnio interneto (2012) teigiama, kad vaikai turi būti informuojami apie pavojus, su kuriais gali susidurti internete, taip pat apie priemones bei strategijas, kaip nuo pavojų apsisaugoti ar juos įveikti. Šios nuostatos skatina atkreipti dėmesį į rizikos grupės mergaitėms kylančias grėsmes IST ir jų įveikos prielaidas.

Tyrimais (Livingstone ir Helsper, 2008; Sasson ir Mesch, 2014) įrodytas vienas iš veiksmingiausių būdų, užtikrinančių saugumą internete – tai tėvų dalyvavimas vaiko internetinėje veikloje. Nekvestionuojant šio veiksnio, svarbu pastebėti, kad rizikos grupės paaugliai dažniausiai auga šeimose, kurios negali pasirūpinti vaikų gerove. Tokias šeimas yra ištikusi krizė, nes vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis arba (ir) yra priklausomi nuo azartinių lošimų, arba (ir) dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų, arba (ir) naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, arba (ir) gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams (LR įsakymas „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“, 2003).

Lietuvoje įteisinta socialinės paramos šeimai sistema, socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams teikiama reikiama pagalba. Instituciniu lygmeniu pagalbą rizikos šeimų vaikams teikia vaikų dienos centrai, kurie užtikrina ne tik socialinių paslaugų teikimą, bet ir vaikų ugdymą (socialinių įgūdžių, savarankiškumo, socialinio atsparumo ir pan.) (Nacionalinė nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų programa, 2002; Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijos, 2015). Lietuvoje veikia keletas saugų vaikų elgesį internete padedančių formuoti iniciatyvų, programų („Saugėnis internetas“, „Augu internete“), tačiau jos labiau orientuotos į formaliąją mokyklos aplinką, kurios, deja, rizikos grupės paaugliai dažniausiai vengia. Neformalioji vaikų dienos centrų aplinka palanki būtent pažeistų, jautrių vaikų grupių socializacijai. Tikėtina, kad VDC specialis-

tai, atlikdami ugdomąją funkciją, taip pat gali padėti rizikos grupės mergaitėms mokytis saugiai naudotis internetu, formuoti atsakingą požiūrį į socialinius tinklus.

Kalbant apie paauglių saugumą IST, akcentuojamas paties asmens sąmoningumas ir atsakingumas (Farrukh ir Villasenor, 2014; Steijn ir Vedder, 2015; Schilder et al., 2016). Tyrimais (Cassells Gilleran, Morvan ir Scimeca, 2016) nustatyta, kad jauni žmonės puikiai žino, ką reikia daryti norint būti saugiam interneto tinkluose, tačiau tokios žinios ne visada keičia jų elgesį. Todėl pastaruoju metu vis labiau akcentuojamas pačių vaikų ir jaunuolių atsakingumo dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose stiprinimo poreikis (Vanderhoven et al., 2014; Farrukh ir Villasenor; 2014; Schilder et al., 2016).

V. Aramavičiūtė ir E. Martišauskienė (2014), A. G. Mergler ir W. Patton (2008), V. Aramavičiūtė (2005) atsakingo gyvenimo ir veikimo sąlyga laiko asmens gebėjimą suprasti, pažinti savo emocijas ir sprendimus pasirenkant, vykdyti pareigas, elgesį grįsti moraliniais įsitikinimais. Asmens atsakomybė siejama su šiais komponentais: minčių ir jausmų sąmoningumas, elgesio pasirinkimas ir kontrolė, elgesio pasekmių apsvarstymas (Berns, 2009; Nedzinskas ir Bankauskienė, 2009; Mergler ir Patton, 2008). Kaip teigia L. Jovaiša (2012) ir B. Bitinas (2013), siekiant atsakingo jaunos asmenybės veikimo svarbu padėti jai įgyti žinių apie atsakingumą, paskatinti išgyventi šią vertybę, ugdytis gebėjimą suprasti atsakingumu grindžiamo elgesio pranašumus (reikšmingumą sau ir kitiems), taip pat gebėjimą priimti sprendimus ir savo elgesio pasekmes. Todėl, siekiant paauglių mergaičių atsakingumo interneto socialinių tinklų erdvėje, reikšminga formuoti pozityvų paauglių požiūrį į atsakingą dalyvavimą IST, suteikti reikiamų žinių ir gebėjimų.

Atliekant mokslinius tyrimus, plačiai tyrinėjama rizikingo paauglių dalyvavimo interneto socialiniuose tinkluose raiška (Paluckaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Meter ir Bauman, 2015; Livingstone ir Görzig, 2014; Christofides et al., 2012; Barbovski, Marinescu ir Velicu, 2011; Livingstone ir Ólafsson, 2011; Dowdell ir Bradley, 2010). Atlikti grėsmių IST poveikio rizikos grupės paaugliams tyrimai (Burrow-Sanchez, Call, Zheng ir Drew, 2011; Wells ir Mitchel, 2008). Lietuvoje tik pastaraisiais metais pradėta skirti daugiau dėmesio vaikų pažeidžiamumui internete (Paluckaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Žibėnienė ir Brasienė, 2013; Pociūtė ir Krancaitė, 2012; Ruškus ir Sujeta, 2011; Bereikienė ir Vašcova, 2011). Paauglių ugdymas, siekiant išvengti rizikingo jų dalyvavimo ir pažeidžiamumo IST, taip pat sulaukė tyrėjų dėmesio (Cassels et al., 2016; Schilder et al., 2016; Vanderhoven et al., 2014; Smith, Steffgen ir Sittichai, 2013; Ruškus, Sujeta, 2011; Livingstone et al., 2011). Rizikos grupės mergaičių atsakingumo, pasireiškiančio dalyvaujant IST, ugdymo reikmė moksliniais tyrimais dar nėra pagrįsta, neišryškintos tokio ugdymo galimybės vaikų dienos centre.

Mokslinė problema formuluojama klausimu: kokios vaikų dienos centro galimybės ugdyti paauglių mergaičių atsakingumą, pasireiškiantį dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose?

Tyrimo tikslas – atskleisti paauglių mergaičių atsakingumo dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose ugdymo galimybes vaikų dienos centre.

Tyrimo metodologija

Siekiant atskleisti paauglių mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo galimybes vaikų dienos centre, 2015 m. lapkričio – 2016 m. sausio mėnesiais buvo vykdomas kokybinis tyrimas. Toks tyrimo tipas pasirinktas norint pasigilinti į informantų patirtį ir ja remiantis atskleisti paauglių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo vaikų dienos centre perspektyvas. Pasak J. W. Creswello (2009), toks tyrimas tikslingas, kai tyrėjas siekia perprasti reiškinį tam, kad galėtų pasirinkti ir plėtoti geriausią praktiką. Tyrimui vykdyti pasirinktas iš dalies struktūrinio interviu metodas, kuris yra tinkamas duomenims rinkti, kai tyrimas būna nukreiptas visų pirma į įžvalgas ir supratimą (Silverman ir Marvasti, 2008). Buvo numatytos pagrindinės tyrimo gairės, tačiau prie jų „nepriščišta“, esant poreikiui buvo užduodami papildomi klausimai. Išskirti tokie pagrindiniai klausimai: 1) atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo reikmė; 2) VDC veiklos kryptys, siekiant mažinti mergaičių pažeidžiamumą, pasireiškiantį dalyvaujant IST; 3) mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo prielaidos VDC.

Tiriamųjų imtis sudaryta tikslinės kriterinės atrankos būdu. Išskirti kriterijai, į kuriuos buvo atsižvelgiama renkantis informantus. Interviu informantai – VDC specialistai, 1) turintys ne mažiau kaip 1 metų darbo su paaugliais patirtį, 2) praktikoje turėję darbo su paauglėmis, kurioms buvo kilusios grėsmės dalyvaujant socialiniuose tinkluose, patirties. Atliekant tyrimą, buvo apklausta 20 specialistų iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Mažeikių, Telšių, Šiaulių, Skuodo miestų ir rajonų vaikų dienos centrų. Tokia imtis pasirinkta norint plačiau atskleisti VDC specialistų patirtį sprendžiant paauglių atsakingumo dalyvaujant IST problemą. Atsižvelgta į tai, kad atliekant kokybinius tyrimus svarbiausia yra ne imties dydis, bet paties tyrėjo gebėjimai ir pasirinktų tiriamųjų informatyvumas (Patton, cit. iš: Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008). Sudarant imtį siekta apimti kuo didesnę teritoriją, t. y. pasirinkti vaikų dienos centrus skirtinguose Lietuvos miestuose. Taigi imtį sudarė pakankamai informatyvūs subjektai, buvo atsižvelgta į tyrimo poreikius, tiriamųjų santykį su tiriamu klausimu.

Tvarkant duomenis, buvo palaikomas ryšys su tyrimo dalyviais el. paštu ir telefonu, vyko neformalus pokalbiai, stebėjimas, siekiant patikslinti tyrimo duomenis ar papildyti tyrimo dalyvių mintis. Galutinei duomenų analizei buvo atrinkta 16 interviu. Gautas duomenų masyvas apdorotas taikant keturis turinio (angl. *content*) analizės žingsnius: 1) daugkartinį teksto skaitymą; 2) manifestinių kategorijų išskyrimą, remiantis esminiais žodžiais; 3) kategorijų skaidymą į subkategorijas; 4) kategorijų ir subkategorijų interpretavimą ir pagrindimą iš teksto ekstrahuotais įrodymais (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008).

Tyrimo rezultatai: analizė ir apibendrinimas

Tyrimu siekta nustatyti, ar VDC specialistai įžvelgia mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo reikmę. Gauti rezultatai atskleidė, kad **mergaičių atsakingumo**

dalyvaujant IST ugdymas yra būtinas dėl šių priežasčių: rizikingo dalyvavimo IST raiškos, tėvų abejingumo, žinių ir gebėjimų stoka, grėsmių neįvertinimo, laisvės *versus* atsakomybės problemos (1 pav.).

1 pav. Mergaičių atsakingumo dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose ugdymo reikmė

Rizikingo dalyvavimo IST raiška. Specialistų informantų teigimu, mergaičių veiksmams virtualioje erdvėje dažnai yra rizikingi, todėl didina jų pažeidžiamumą. Mergaitės internetinėje erdvėje elgiasi kur kas drąsiau nei realiame gyvenime, jų nuotraukos IST labai atviros, kartais net vulgarios, bendravimas pernelyg atviras: *Mergaitės drąsiai elgiasi IST, dalinasi savo kontaktais, susitinka su nepažįstamaisiais* (9-as informantas). Ižvelgiama problema, susijusi su informacija, kurią mergaitės viešina IST. Socialinės rizikos grupės mergaitės viešojoje erdvėje pateikia labai daug asmeninės informacijos: *Mergaitės rizikingai elgiasi IST, viešina asmeninę informaciją, atskleidžia kontaktinius duomenis, savo buvimo vietą, pomėgius, nuotraukas* (9-as informantas). Specialistų nerimą dar sustiprina mergaičių draugų IST sąrašas, mergaičių bendravimas ir susitikimai su nepažįstamaisiais: *12–13 m. mergaičių draugų sąrašė jų šimtai, yra vyresnių, užsieniečių, su kuriais sieja neaiškios sąsajos. Kyla nerimas, nes jos susirašinėja IST su vyresniais vaikais, vėliau susitinka, važinėjasi mašinomis* (7-as informantas). Mergaitės priklauso įvairioms internetinėms bendruomenėms, kurių dėka joms tampa pasiekiami žalinga, pavojų kelianti informacija: *Paauglės dalyvauja veikloje įvairių internetinių bendruomenių, kurių dabar gausu facebook'e ir kurios pasisako už įvairius žalingus įpročius, skatina savo kūno žalojimą įvairiomis formomis, netgi stebimi kraštutiniai savižudybių atvejai* (12-as informantas). Ypatingai informantai akcentuoja opią internetinių patyčių problemą. Rizikos grupės paauglės santykius ir kylančias problemas dažnai „aiškinasi“ ižeidinėjimais, grasinimais viešojoje erdvėje: *Jeigu susipyksta, internete prasideda grasinimai, keiksmazodžiai, žeidžiantys komentarai po nuotraukomis ir pan.* (15-as informantas).

Tėvų abejingumas. Specialistai pastebi, kad tėvai arba apskritai nedalyvauja mergaičių gyvenime, arba yra abejingi jų veiklai IST: *Yra tėvų, kurie visiškai nedalyvauja, nežino nei kompiuterio, nei kaip įsijungti, žaidžia tik kortų žaidimus ir viskas, yra labai daug*

tokių tėvų... (8-as informantas). Informantai atskleidžia ir skaudžią mergaičių gyvenimo rizikos šeimose patirtį: *Tėvai paskendę alkoholyje, savų draugų kompanijose, ta mergaitė reikalinga kaip šuniui penkta koja* (10-as informantas). Tyrimu nustatyta, kad tėvai mergaičių dalyvavimu IST domisi minimaliai, kai kurie jų net mano, jog internetinė veikla užtikrina saugumą, nes paauglės „nesišlaisto gatvėmis“: *Tėvai nesidomi paauglių veikla IST, jiems saugiau, kai mergaitė namie, prie facebook'o, o ne kažkur* (7-as informantas). Paauglių pažeidžiamumą IST didinantis tėvų abejingumas kyla todėl, kad dalis tėvų nesupranta, kas yra socialiniai tinklai ir kaip jie veikia: *Tėvams neįdomi mergaičių veikla internete, kai kurie jų net nemoka naudotis kompiuteriu, ką jau kalbėti apie socialinius tinklus* (10-as informantas).

Žinių, gebėjimų stoka. Specialistai pastebi, kad mergaitės neturi reikiamų žinių ir gebėjimų saugiai dalyvauti socialiniuose tinkluose: *Paauglės IST turi neribotas bendravimo galimybes, tačiau neturi pakankamai žinių, dėl to savo veiksmais kelia pačios sau pavojų* (6-as informantas). Mergaitėms trūksta ne tik žinių apie IST apskritai, bet ir žinių, kur gauti reikiamos informacijos, į ką kreiptis pagalbos. Tai yra viena priežasčių, dėl ko informacija virtualioje erdvėje viešinama pernelyg atvirai ir neribotai. Specialistai išvelgia ribotus mergaičių gebėjimus saugiai dalyvauti IST: *Dažnai mergaičių gebėjimai apsiriboja profilio sukūrimu socialiniame tinkle, tačiau jos neįvaldžiusios tokių veiksmų, kaip apribotas profilio turinio prieinamumas, draugų atranka, privatumo, saugumo nustatymų naudojimas. Tai joms yra svetima* (4-as informantas).

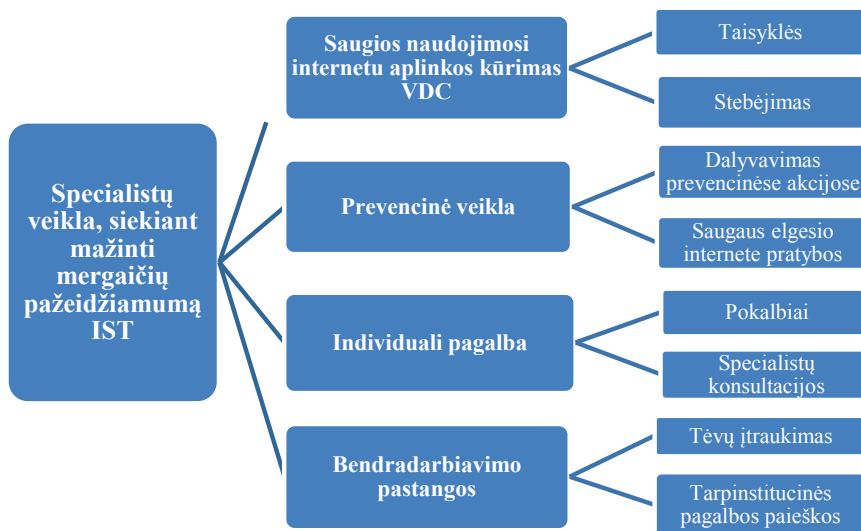
Grėsmių neįvertinimas. Informantų teigimu, mergaitės mąsto apie galimas grėsmes IST labai paviršutiniškai, jos dažnai nesupranta galimų grėsmių: *Nemato jos reikalo kitaip elgtis: nepatiks – atsijungs, išmes iš draugų. Joms viskas labai paprasta atrodo. Tik tada, kai susiduria su savo elgesio pasekmėmis ir kai mes turime tas problemas spręsti, gal šiek tiek pagalvoja, bet ir tai žino, kad bus tie, kurie už jas „pastovės“* (16-as informantas). Specialistai savo teiginius iliustruoja pavyzdžiais. Štai viena paauglė, internete susipažinusi su vaikinu, ketino su juo susitikti, nors visiškai jo nepažinojo. Jai buvo patariama nesusitikti su nepažįstamuoju, aiškinama tokio susitikimo rizika: *Mes ir pačiai mergaitei sakėme, kad yra didelė rizika, bet kai mergaitės paskęsta toje meilėje, tai rūkas ant akių ir nieko nebemato* (15-as informantas). Specialistai, kalbėdamiesi su mergaitėmis, perspėja jas dėl pavojų bendraujant su nepažįstamaisiais socialiniuose tinkluose, kartu pastebi, kad atsakingai tų pavojų įvertinti paauglės negali: *Joms trūksta suvokimo, kad tai nėra juoko forma, kad tai labai rimta* (14-as informantas).

Laisvės ir atsakomybės problema. Virtualios erdvės anonimiškumas, laisvė, masiškumas, sparti informacijos sklaida didina jos patrauklumą šiuolaikiniams paaugliams. Tačiau specialistai pastebi, kad laisvė mažina jų saugumą, ir tai kelia didžiulį susirūpinimą: *Internetinė laisvė kelia nerimą, nėra jokių užkardų, negali uždrausti* (11-as informantas). Informantai atskleidžia mergaičių laisvės IST problemą: *Beprotiškas noras laisvės, tačiau kaip su ja tvarkytis ir kad laisvė eina greta su atsakomybe, jos nesupranta* (2-as informantas). Paauglystėje natūraliai kylantį laisvės poreikį būtina palaikyti, bet kartu

reikia padėti suvokti, jog viena iš laisvo veikimo sąlygų yra atsakomybės prisiėmimas už savo veiksmus ir jų pasekmes: *Visada sakau mergaitei, nori taip daryti, daryk, bet pati ir atsakysi, nes tau reikės su savo veiksmų pasekmėmis susidurti* (10-as informantas).

Mergaičių rizikingo dalyvavimo IST raiška atskleidžia jų pažeidžiamumo interneto socialinių tinklų erdvėje problemą. Tėvų abejingumas mergaičių veiklai IST, mergaičių žinių ir gebėjimų stygius, negebėjimas įvertinti grėsmių rodo pačių mergaičių mokymo atsakingai veikti IST reikmę. Specialistai mano, kad ugdyti mergaičių atsakingumą dalyvaujant IST būtina – jos mokysis ne tik pasirinkti informaciją prieš ją viešindamos, bet ir saugoti savo privatumą, kontaktinius duomenis: *Manau, labai svarbu mergaitėms atskleisti, kodėl svarbus atsakingas dalyvavimas elektroninėje erdvėje, kaip tai padeda apsaugoti savo privatumą ir nepažeisti kitų IST vartotojų teisių* (10-as informantas). Kita tyrimo dalyvė akcentuoja, kad neįmanoma kovoti su laisvės poreikiu paauglystėje, todėl svarbi pačių mergaičių motyvacija atsakingai veikti IST: *Socialiniai tinklai – tokia erdvė, kur be mergaičių noro neįmanoma jų apsaugoti, todėl visų svarbiausia žadinti jų norą būti atsakingomis vartotojomis* (6-as informantas). Mergaičių pažeidžiamumo IST erdvėje problema atskleidžia jų atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo reikmę bei tokio ugdymo prielaidų paieškos svarbą.

Specialistų nuostata, kad mergaičių atsakingumą dalyvaujant IST ugdyti būtina, paskatino iškelti klausimą, kokią veiklą jie vykdo VDC, siekdami mažinti rizikos veiksnių įtaką. Tyrimo rezultatai išryškino keturias esmines kategorijas, kurios atskleidžia specialistų veiklos kryptis IST srityje: saugišos naudojimosi internetu aplinkos kūrimas VDC, prevencinės veiklos vykdymas, individualios pagalbos teikimas ir bendradarbiavimo pastangos (2 pav.).

2 pav. VDC specialistų veikla, siekiant mažinti mergaičių pažeidžiamumą interneto socialinių tinklų erdvėje

Saugiõs naudojimosi internetu aplinkõs kûrimas VDC. Šioje kategorijoje išryškėjo trys subkategorijos: taisyklės, stebėjimas, draudimai. Specialistų teigimu, mergaičių saugumui IST užtikrinti taikomos tam tikros taisyklės: numatomas naudojimosi internetu laikas, eilės seka, galimos veiklos rūšys internete ir pan. Pasak informantų, VDC tenka riboti paauglių dalyvavimą IST, nes tai jau tampa problema: *Kadangi VDC yra „wifi“, tai jos praktiškai „nenulipa“ nuo tų telefonų, dažniausiai facebook’e sėdi, tad bandome įvesti tokią taisyklę – telefono centre nenaudojame* (11-as informantas). Kompiuterio naudojimosi taisyklės pažeidusioms paauglėms siūloma keisti veiklą arba draudžiama juo naudotis: *Jei pamatau, kad kažkuo ne tuo užsiima IST, tai patariu arba pakeisti veiklą, arba nebeleidžiu daugiau sėdėti prie kompiuterio* (14-as informantas). Specialistai stebi mergaičių veiklą IST, paklausia, ką jos veikia, atkreipia dėmesį į jų viešinamą informaciją, draugų sąrašą. Stebėjimą palengvina pačių specialistų dalyvavimas socialiniuose tinkluose, jie gali visada matyti, ką mergaitės veikia, kokią informaciją viešina: *Daugumą mergaičių turiu facebook’e draugų sąraše, susitariame, kad galėčiau matyti, ką jos veikia* (11-as informantas); *Pati turiu susikûrusi darbinį facebook’ą, tai vadiname viena iš darbo priemonių, paauglės yra draugų sąraše. Pasižiūriu, kuo dalijasi, kas joms įdomu* (16-as informantas).

Specialistai pripažįsta, kad kartais, sprendžiant paauglių pažeidžiamumo IST erdvėje problemą, juos apima bejėgiškumo jausmas. Negalėdami apsaugoti paauglių nuo ten tykančių pavojų, jie imasi draudimų: *Mergaitės klausia, kodėl negalim naudotis facebook’u, atsakom, kad negalim jų apsaugoti* (2-as informantas). Specialistų nuomone, internetinė erdvė sunkiai kontroliuojama, todėl, siekiant apsaugoti paaugles nuo pavojingos veiklos, tenka imtis šių veiksmų: mergaitėms draudžiama į IST kelti vulgarias nuotraukas, domėtis neatitinkančia jų amžiaus informacija, dalyvauti pavojų keliančiuose tinkluose, o kartais net uždraudžiama naudotis kompiuteriu, taip ribojant galimybes netinkamai elgtis.

Praktinė veikla. Atlikus gautų duomenų analizę, buvo išskirtos šios subkategorijos: dalyvavimas prevencinėse akcijose, saugaus elgesio internete pratybos. Informantų teigimu, vaikų dienos centrai įsitraukia į visoje Lietuvoje organizuojamas akcijas, kurių tikslas – vaikų saugumas virtualioje erdvėje: *Stengiamės kiekvienais metais paminėti Saugusnio interneto dieną, dalyvaujame programoje „Be patyčių“, per akcijas organizuojame su vaikais renginius, filmų peržiūras, rengiame projektus* (1-as informantas).

Specialistai mergaites sudomina pratybomis, per kurias jos susipažįsta su socialinių tinklų profiliais, mokosi naudoti nustatymus. Tačiau kai kuriems specialistams toks mokymas tampa iššūkiu, nes reikalauja gebėjimų ir patirties: *Veikla su paauglėmis, praktiniai dalykai, kad ir pačių socialinių tinklų profilių peržiūra, nustatymų naudojimas, sudomina paaugles, bet yra iššūkis paaugles įtraukti į išsamesnę analizę, reflektavimą, čia reikia pasitelkti visus savo gebėjimus, įgytą patirtį <...>* (8-as informantas). Specialistai pripažįsta, kad, nepaisant iššūkių, saugaus elgesio internete pratybos paauglėms labai reikalingos: *Užsiėmimų metu su mergaitėmis dirbama kuriant problemines situacijas, numatant galimus problemų sprendimo būdus, peržiūrint filmus IST tema, rengiant jų analizę; organizuojami protmūšiai, komandinės užduotys ir kt.* (10-as informantas).

Individuali pagalba. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti šias subkategorijas – pokalbiai, specialistų konsultacijos. Informantai, matydami pernelyg drąsų ir atvirą mergaičių veikimą IST, kalbasi su jomis, pataria, kaip reikėtų elgtis: *Mergaitės naudojasi facebook'u kiekvieną dieną, ir centre tai pat; būna įvairių situacijų: tai pačios parodo, ką veikia, tai papasakoja, kas nutiko, tai išgirsti, kaip su bendraamžiais kalbasi; ir išryškėja įvairi patirtis, o kai negeri dalykai dedasi, tai vis tiek reaguoji, patari, išpėjai, pasiūlai, ką kitaip galėtų daryti <...>* (7-as informantas). Specialistai pastebi, kad VDC lankančios mergaitės yra ypač lengvai pažeidžiamos, su jomis būtina kalbėtis apie dalyvavimą IST: *Jaučiu, kad reikia su mergaitėmis kalbėti, nes jos IST ieško to, ko negauna šeimoje, todėl svarbu aiškinti, kad tai ne ta erdvė, tai gali būti apgaulinga, kad jos gali nukentėti* (12-as informantas). Socialinės rizikos šeimų paauglėms ypatingai svarbu padėti, kalbėtis apie tai, kas gali joms pakenkti: *Reikia jas perspėti, kad tai nėra gerai, kad IST nėra vieta, kur tu viską gali daryti, turi papasakoti ir argumentuoti savo nuomonę, kad jos susimąstytų* (8-as informantas). VDC mergaitėms konsultacijas teikia ne tik centro specialistai, bet ir psichologai, policijos pareigūnai: *Kai matome, kad reikia kitų specialistų, nukreipiame mergaites konsultacijoms pas psichologus ar kitus padėti galinčius specialistus* (13-as informantas).

Bendradarbiavimo pastangos. Išskirtos šios subkategorijos – tėvų įtraukimas, tarpinstitucinės pagalbos paieškos. Viena iš strategijų, mažinančių galimus pavojus IST, yra tėvų skatinimas įsitraukti į vaikų dienos centro gyvenimą. Tačiau darbas su socialinės rizikos šeimomis yra gana specifiškas. Specialistų teigimu, tėvai nenoriai bendradarbiauja, šalinasi jų, o atkakliau paraginus sulaukiama net draudimų vaikams lankyti centrą: *Drąsesnės pastangos motyvuoti tėvus bendradarbiauti baigiasi tuo, kad tėvai uždraudžia vaikams apskritai lankyti centrą* (16-as informantas). Kadangi tėvai (globėjai) dažnai būna nelinkę kalbėtis, tai specialistai visų pirma stengiasi užsitarnauti jų pasitikėjimą. Jei tėvai dalyvauja nors kokioje vaikų dienos centro veikloje, tai su jais kalbama apie kasdienius dalykus, tik po to paliečiami ir kiti rūpimi klausimai. Jei dalis tėvų įsitraukia į vaikų veiklą IST, tai jų dalyvavimas dažniausiai būna tik momentinis, kritiniu atveju. Tėvai kreipiasi į VDC specialistus dėl paauglių veiklos socialiniuose tinkluose tik tuomet, kai patys nebegali išspręsti problemų, nemato jokios išeities: *Kai jau patys nebesusitvarko, tada eina pas mus, prašo, kad su paaugle pakalbėtume, padėtume* (15-as informantas).

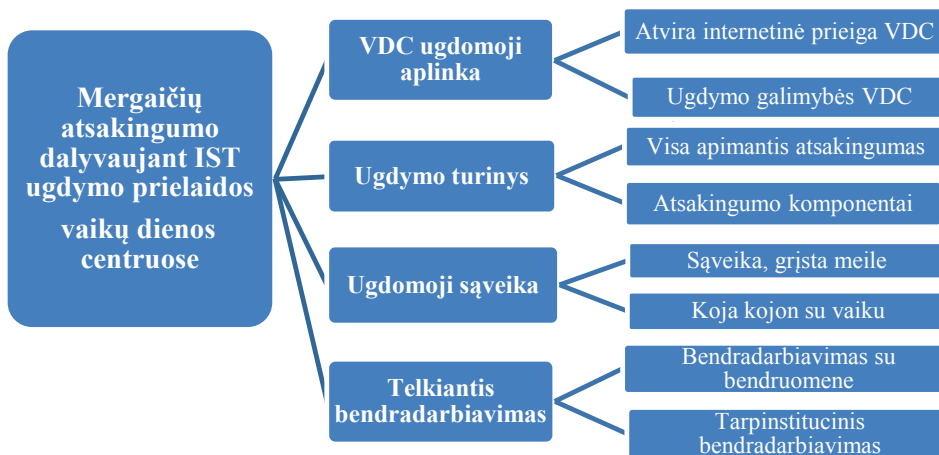
Siekdami mažinti mergaičių pažeidžiamumą IST erdvėje, specialistai ieško bendravimo ir bendradarbiavimo su kitomis institucijomis: *Vienas žmogus negali visko mokėti, todėl svarbus bendradarbiavimas su kitų institucijų kompetentingais specialistais* (5-as informantas). Informantų teigimu, atėjęs į VDC aplinką naujas žmogus įneša naujo vėjo, daro teigiamą įtaką paauglėms: *Informacija iš kitų specialistų kitaip pasiekia paaugles, prie mūsų jos jau pripratusios, kartais tokio poveikio jau nėra* (6-as informantas).

Specialistai kartu pripažįsta veiklos koordinavimo tarp besirūpinančių vaikų gerove institucijų problemą: *Absurdas, jog tą patį darbą atlieka skirtingos institucijos, nėra jokios koordinacijos* (10-as informantas). Užtikrinant paauglių saugumą IST erdvėje, mokyklos,

vaikų dienos centrų, socialinės paramos centrų, Vaikų teisių apsaugos tarnybos, savivaldybių socialinės paramos skyrių veikla, informantų nuomone, turėtų būti suderinta. Glaudesnio bendradarbiavimo problema kol kas išlieka opi.

Specialistai teigia, kad siekdami mažinti mergaičių pažeidžiamumą IST erdvėje vykdo veiklą, nukreiptą į paauglių saugumo IST užtikrinimą, t. y. siekiama užtikrinti saugią naudojimosi internetu aplinką, vykdoma praktinė veikla, teikiamos individualios specialistų konsultacijos, stiprinamas bendradarbiavimas su tėvais ir kitomis organizacijomis. Tačiau specialistai pripažįsta, kad jų organizuojama veikla ne visada yra sisteminga ir duoda gerų rezultatų: *Iškilus poreikiui stengiamės užtikrinti mergaičių saugumą IST, tačiau ne visada mūsų pastangos duoda rezultatų* (3-ias informantas). Specialistai teigia, kad ne visada žinių suteikimas, įgūdžių formavimas padeda užtikrinti saugų mergaičių dalyvavimą IST. Informantai atkreipia dėmesį į pačių mergaičių skatinimą atsakingai veikti virtualioje erdvėje: *Saugumas glaudžiai siejasi su mergaičių atsakingumu, reikėtų stiprinti tą atsakomybės jausmą, kad prieš darydama kažką internete mergaitė apsvarsytų, kaip tai palies ją pačią ir kitus vartotojus, kad pagalvotų, kokius padarinius gali sukelti tokie veiksmai* (9-as informantas). Suvoktas mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST poreikis skatina specialistus siekti tikslingesnio ir kryptingesnio ugdymo, paremto pačių mergaičių savarankiškumu.

Specialistai atskleidė mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo organizavimo vaikų dienos centre prielaidas. Buvo išskirtos šios kategorijos: VDC ugdomoji aplinka, ugdymo turinys, ugdomoji sąveika, bendradarbiavimas (3 pav.).

3 pav. Mergaičių atsakingumo dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose ugdymo vaikų dienos centruose prielaidos

VDC ugdomoji aplinka. Šioje kategorijoje išryškėjo dvi pagrindinės subkategorijos: atvira interneto prieiga VDC, ugdymo galimybės VDC. Atsižvelgiant į paauglių poreikį

dalyvauti virtualiame gyvenime, VDC sudaromos sąlygos prisijungti prie interneto, suteikiamos *wifi* prieigos, kad būtų galima prisijungti prie interneto telefonu; skiriamas laikas naudotis kompiuteriu, kartais trumpam laikui duodami nešiojamieji kompiuteriai: *Suprantame, kad paauglės ir internetas šiandien neatskiriami, todėl numatome laiką, kuriuo jos gali naudotis kompiuteriu, internetu, taip pat suteikiame wifi prieigą, kad būtų galima veikti virtualioje erdvėje* (16-as informantas). Atvirės interneto prieigos VDC suteikimas kelia suaugusiesiems susirūpinimą dėl mergaičių pažeidžiamumo IST erdvėje ir didina atsakomybę už mergaičių saugumą dalyvaujant IST.

Informantai atskleidė, kad pagrindinė VDC veikla yra orientuota į vaikų fizinių poreikių tenkinimą, pagalbą mokymosi procese, taip pat į socialinio atsparumo didinimą, prevencinę veiklą, socialinių gebėjimų, būtinų adaptuojantis visuomenėje, ugdymą: *Du kartus per savaitę turime laiko ugdomiesiems užsiėmimams, orientuojamės į tai, ko vaikams reikia, jų socialinius, darbinius gebėjimus ugdome* (6-as informantas). Specialistų teigimu, VDC ugdomoji aplinka gali būti palanki ne tik mergaičių socialiniams, mokymosi įgūdžiams, bet ir saugaus dalyvavimo IST gebėjimams ugdyti: *Ugdomoji veikla vykdoma pagal poreikį, jei matome, kad paauglės kyla problemų dalyvaujant socialiniuose tinkluose, kalbame apie tai, diskutuojame grupėje, svarstome, kaip būtų galima spręsti kylančias problemas* (14-as informantas). Specialistai pripažįsta, kad centre vykdoma veikla yra neformalaus pobūdžio, todėl jie turi daugiau galimybių atkreipti dėmesį į mergaičių poreikius. Tai leidžia daryti prielaidą, kad ugdomoji aplinka VDC gali būti tinkama mergaičių savarankiškumo ir atsakingumo dalyvaujant IST raiškai.

Ugdymo turinys. Pagrindinės subkategorijos: visa apimantis atsakingumas, atsakingumo komponentai. Mergaičių atsakingumas dalyvaujant IST neatsiejamas nuo atsakingumo kasdieniame gyvenime apskritai: *Visame kame turime didinti atsakingumą, negalime jo skatinti tik kalbėdami apie savo daiktų sutvarkymą, turime apie tai kalbėti ir rengiantis pamokoms, ir gaminant valgi, ir valdant savo duomenis IST; tai turime daryti žingsnelis po žingsnelio, kad paauglės tai būtų priimtina, patrauklu, suprantama* (14-as informantas).

Specialistų teigimu, egzistuoja trys esminiai atsakingumo raiškos komponentai, iš kurių sąveikos galima suprasti, ar atsakingumas yra tikrai išugdytas, ar jis tik pasirodo atsitiktiniais momentais. Atsakingumas reiškiasi *žiniomis – jos žino, kaip elgtis, vertybėmis – jos gina poziciją, supranta savo elgesio priežastis, ir elgesiu – jos valdo informaciją, kontroliuoja savo veiksmus* (8-as informantas).

Taigi mergaičių ugdymo turinį sudarytų žinios apie atsakingumą, vertybinių nuostatų formavimas ir galimybių praktiškai veikti IST sudarymas. Atsakingumo ugdymo turinį galima įgyvendinti per VDC neformaliąją veiklą, organizuojant pratybas, sudarant simuliacines situacijas, kuriant galimus jų sprendimo būdus, organizuojant diskusijas, projektinę veiklą ir pan.

Mergaičių atsakingumo suvokimas, vertybinės nuostatos ir elgesys IST leistų specialistui įvertinti atsakingumo internalizacijos lygmenį ir nustatyti, kokia kryptimi dirbti su paaugle toliau, kokį atsakingumo komponentą stiprinti.

Ugdomoji sąveika. Pagrindinės išryškėjusios subkategorijos: sąveika, grįsta meile; ėjimas koja kojon su vaiku. Specialistai į klausimą, kaip sutarti su paauglėmis, kaip „pasiekti“ jas, „prisibelsti“, paskatinti atsakingai dalyvauti IST, atsako – meile: *Dirbdamas su paaugliais, turi jausti jiems meilę, turi juos mylėti, nes meilė turi nuostabią fantaziją, tik mylint atrandami problemos sprendimo būdai* (10-as informantas). Taigi meilė yra ugdomosios sąveikos pagrindas. Specialistai pripažįsta, kad su paauglėmis ne visada paprasta sutarti ir atrasti joms priimtinius pagalbos būdus, tačiau kiekvienai svarbu būti pripažintai supančios aplinkos, jaustis reikalingai: *Jei paauglė jau, kad yra svarbi suaugusio žmogaus gyvenime, tai bus vaistas nuo visko* (10-as informantas). Galima teigti, jog suaugusiųjų meilė, rūpinimasis gali būti raktu nuo durų, už kurių yra palanki aplinka mergaičių atsakingumui dalyvaujant IST ugdyti.

Ugdant mergaites, svarbus aktyvus specialistų dalyvavimas jų gyvenime: *Specialistas turi būti jaunatviškas, lankstus, mokantis bendrauti su paauglėmis, žinantis jų kasdienybę, turi virti jų gyvenimu, jausti jų gyvenimo pulsą* (8-a informantė); *VDC specialistui būtina žinoti paauglių gyvenimo aktualijas, suprasti IST vaidmenį* (7-as informantas). Viena mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo sąlygų yra *ėjimas koja kojon su paaugle* (11-as informantas). Meilė, rūpinimasis paauglėmis, įsijautimas į jų gyvenimo ritmą sudaro prielaidas gauti grįžtamąjį ryšį, sukurti abipusiu bendravimu grįstą sąveiką.

Bendradarbiavimas. Išryškėjusios subkategorijos: bendradarbiavimas su bendruomene, tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Bendradarbiavimą su bendruomene specialistai įgyvendina per savanorių pagalbą VDC. Apibūdindami savanorius kaip *reikšmingus žmogiškuosius išteklius*, specialistai pripažįsta, kad jie padeda plėtoti ir efektyvinti šios institucijos veiklą. Savanoriai gali būti iš įvairių sričių, vertinga, kad jie ateina į VDC su savo žiniomis, asmenine patirtimi, profesiniu pasirengimu ir tuo gali pajavairinti ugdomąjį darbą su paauglėmis: *Kalbėjome mes apie tą duomenų saugojimą virtualioje erdvėje, ir atėjo jauna mergina savanorė, viską parodė, paaiškino mūsų mergaitėms, kaip ką daryti, kokį mygtuką paspausti, kad duomenys būtų apsaugoti, tai buvo naudinga <...>* (16-as informantas). Specialistų teigimu, konsultuojant paaugles IST klausimais jaunų žmonių įtraukimas pasiteisina: *Savanoriai aktyviai įsilieja į VDC gyvenimą, jauni žmonės įneša naujo vėjo, sugeba jaunatviškai viską perteikti, jie yra arti visų naujovių ir technologijų, tad nuostabiai įsitraukia į kolektyvą, savo idėjomis ir praktiniais darbais pajavairina veiklą* (1-as informantas).

Siekiant ugdyti mergaičių atsakingumą IST erdvėje, svarbus yra tėvų įtraukimas į VDC gyvenimą. Tai, pasak specialistų, didintų galimybę šviesti tėvus grėsmių, slypinčių IST, klausimais, skatintų pasidalinti su dukromis atsakomybe.

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas, dalijimasis aktualia informacija ir gerąja patirtimi padėtų specialistams priimti naujus iššūkius ir siekti teigiamų ugdomosios veiklos su paauglėmis rezultatų: *Visų praktikų sutelktumas, pasidalijimas patirtimi užtikrinant paauglių saugumą IST erdvėje, mokslininkų pagalba mokant VDC specialistus, kaip ugdyti paauglių atsakingumą, yra aktualūs sprendžiant šią problemą* (8-as informantas).

Tarpinstituciniu bendradarbiavimu specialistai siūlytų spręsti informacijos stygiaus problemą: *Vienas žmogus negali visko mokėti, todėl svarbus bendradarbiavimas su kitų organizacijų kompetentingais specialistais* (5-as informantas); *Informacija iš kitų specialistų kitaip pasiekia vaikus, prie mūsų jie labai pripratę, kartais poveikio tokio nebėra* (6-as informantas). Tarpinstitucinis bendradarbiavimas dalijantis informacija dalyvavimo IST klausimais bei patirtimi, kvalifikuota tarpusavio pagalba, mokymasis vienu iš kitų padeda ugdyti paauglių mergaičių atsakingumą, suponuojantį jų saugumą IST erdvėje.

VDC bendruomenės sutelkimas, kolegų įsitraukimas į edukacinę veiklą su paauglėmis neleidžia specialistams jaustis vieniems, taip skatinama vienytiis sprendžiant naują ir sudėtingą problemą.

Išvados

Tyrimo duomenys atskleidė, kad VDC specialistai pripažįsta mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo reikmę. Rizikingo paauglių elgesio IST raiška, tėvų abejingumas mergaičių veiklai virtualioje erdvėje, žinių, įgūdžių stoka, laisvės ir atsakomybės problema, negebėjimas įvertinti virtualios erdvės grėsmių yra priežastys, didinančios mergaičių pažeidžiamumą IST erdvėje ir keliančios specialistų susirūpinimą. Visa tai sudaro prielaidas ugdyti mergaičių atsakingumą vaikų dienos centruose.

Saugios naudojimosi internetu aplinkos kūrimas VDC, pratybų, per kurias mokomasi, kaip veikti socialiniuose tinkluose, organizavimas, individuali pagalba paauglėms, stengimasis bendradarbiauti su tėvais ir kitų institucijų atstovais atskleidžia specialistų pastangas ieškoti efektyvių mergaičių saugumo dalyvaujant IST užtikrinimo būdų. Akcentuojama, kad mergaičių saugumas virtualioje erdvėje neatsiejamas nuo jų pačių atsakingo veikimo, todėl siekiant mažinti paauglių pažeidžiamumą svarbu skatinti pačias mergaites atsakingai dalyvauti virtualioje erdvėje, apsvarstant vienokį ar kitokį savo elgesį ir jo pasekmes.

Specialistai mano, kad VDC galima ugdyti mergaičių atsakingumą dalyvaujant IST. Vaikų dienos centro aplinka yra palanki tokiai ugdomajai veiklai. Ugdymo turinys turėtų apimti visus atsakingumo dėmenis (žinias, vertybes, elgesį), jo įgyvendinimas turi būti nuoseklus, sistemingas ir profesionalus. Ugdomosios sąveikos pagrindas yra meilė, empatija, aktyvus dalyvavimas paauglių gyvenime. Mergaičių atsakingumo dalyvaujant IST ugdymo galimybes didintų bendruomenės (tėvų, savanorių) įsitraukimas, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, gerosios patirties sklaida.

Literatūra

- Aramavičiūtė, V. ir Martišauskienė, E. (2014). Paauglių vertybių konfigūracija kaip dvasingumo paradigmos išraiška: teorinis ir empirinis aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 32, 21–34. doi: 10.15388/ActPaed.2014.32.7385
- Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Barbovski, M., Marinescu, V. ir Velicu, A. (2011). Being in contact with strangers: teenagers' exploration of alternative identities online. *Revista de Asistenta Sociala*, 10(2), 61–77.
- Bereikienė, D. ir Vaščova, Ž. (2011). Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys*, 5, 43–55.
- Berns, R. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai, I*. Vilnius: Edukologija.
- Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
- Burrow-Sanchez, J. J., Call, M. E., Zheng R. ir Drew, J. C. (2011). How School Counselors Can Help Prevent Online Victimization. *Journal of Counseling & Development*, 89, 3–10. doi: 10.1002/j.1556-6678.2011.tb00055.x
- Cassells, D., Gilleran A., Morvan, G. ir Scimeca, S. (2016). *Augantys skaitmeninės kartos piliečiai*. „eTwinning“ centrinė paramos tarnyba.
- Christofides, E., Muise, A. ir Desmarais, S. (2012). Risky disclosures on facebook: the effect of having a bad experience on online behavior. *Journal of adolescent research*, 27(6), 714–728. doi: 10.1177/0743558411432635
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage publications: London.
- Dowdell, E. B. ir Bradley, P. K. (2010). Risky internet behaviours: a case study of online and offline stalking. *The Journal of School Nursing*, 26(6), 432–443. doi: 10.1177/1059840510380209
- Dowdell, E., Burgess, A. ir Cavanaugh, D. (2009). Clustering of Internet risk behaviors in a middle school student population. *School Health*, 79(11), 547–553. doi: 10.1111/j.1746-1561.2009.00447.x
- Europos Komisija. (2012). *Europos Parlamento rezoliucija dėl vaikų apsaugos skaitmeniniame pasaulyje*. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2012-0428&language=LT&ring=A7-2012-0353>.
- Europos Komisija. (2012). *Europos strategija „Dėl vaikams geresnio interneto“*. Briuselis. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2012/LT/1-2012-196-LT-F1-1.Pdf>.
- Farrukh, A. ir Villasenor, J. (2014). Youth Internet Safety: Risks, Responses, and Research Recommendations. *Center for Technology Innovation at Brookings*. Prieiga per internetą: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Youth-Internet-Safety_v07.pdf.
- Gamez-Guadix, M., Borrajo, E. ir Almendros, C. (2016). Risky online behaviours among adolescents: Longitudinal relations among problematic Internet use, cyberbullying

- perpetration, and meeting strangers online. *Journal of Behavioural Addictions*, 5(1), 100–107. doi: 10.1556/2006.5.2016.013
- Helsper, E. J., Kalmus, V., Hasebrink, U., Ságvári, B. ir de Haan, J. (2013). Country classification: opportunities, risks, harm and parental mediation. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science: London.
- Johnson, G. M. (2011). Internet Activities and Developmental Predictors: Gender Differences Among Digital Natives. *Journal of Interactive Online Learning*, 10(2), 64–76.
- Jovaiša, L. (2012). *Edukologija*, II t. Vilnius: Agora.
- Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. (2008). *Valstybės žinios*, 22(804).
- Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. (2002). *Valstybės žinios*, 91-3890.
- Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. (2009). *Valstybės žinios*, 154-6959.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. (2003). *Valstybės žinios*, A1(207).
- Lietuvos Respublikos Socialinio apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Vaikų dienos centrų veiklos rekomendacijų patvirtinimo“. (2015). *Valstybės žinios*, 16-951.
- Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas. (2006). *Valstybės žinios*, 82-3254.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų programos“. (2002). *Valstybės žinios*, 53-2076.
- Life online through children's eyes*. (2017). Findings from the Children's Advisory Panel. Prieiga per internetą: https://www.telia.se/.../Life_online_through_childrens_eyes_CAP_report_2017.pdf.
- Livingstone, S. ir Ólafsson, K. (2011). *Risky communication online*. EU Kids Online, EU Kids Online Network. London: UK.
- Livingstone, S. (2008). Taking risky opportunities in youthful content creation: teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New media society*, 10(3), 393–404. doi: 10.1177/14614444808089415
- Livingstone, S., Görzig, A. (2014). When adolescents receive sexual messages on the internet: explaining experiences of risk and harm. *Computers in Human Behavior*, 33, 8–15. doi: 10.1016/j.chb.2013.12.021
- Livingstone, S. ir Helsper, E. (2008). Parental mediation and children's internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(2), 581–599. doi: 10.1080/08838150802437396
- Livingstone, S., Kalmus, V. ir Talves, K. (2014). Girls' and boys' experiences of online risk and safety. In Carter, C., Steiner, L. ir McLaughlin, L. (Eds.), *The Routledge Companion to Media and Gender*. London: Routledge.

- Mergler, A. ir Patton, W. (2008). Personal responsibility: the creation, implementation and evaluation of a school-based program. *Journal of Student Wellbeing*, 2(1), 35–51. doi: 10.21913/JSW.v2i1.167
- Meter, D. J. ir Bauman, S. (2015). When sharing is a bad idea: the effects of online social network engagement and sharing passwords with friends on cyberbullying involvement. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18, 437–442. doi: 10.1089/cyber.2015.0081
- Nedzinskas, E. ir Bankauskienė, N. (2009). Sąvokų atsakingumas ir atsakomybė semantiniai ryšiai su etikos kategorijomis. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(22), 136–144.
- Notten, N., Nikken, P. (2014). Boys and girls taking risks online: A gendered perspective on social context and adolescents' risky online behavior. *New Media & Society*, 5, 1–23.
- Paluckaitė, U. ir Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2016). Students' engagement in risky online behaviour: the comparison of youth and secondary schools'. *The European Proceedings of Social and Behavioral Sciences*, 11, 266–273. doi: 10.15405/epsbs.2016.07.02.26
- Pilkuskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S. ir Žukauskienė, R. (2009). Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių. *Socialinis darbas*, 8(2), 114–121.
- Pociūtė, B. ir Krancaitė, E. (2012). Paauglių aktyvumas vs. pasyvumas interneto socialiniame tinkle „facebook“ ir sąsajos su jaučiamu vienišumu bei asmenybės bruožais. *Psichologija*, 8, 46–79.
- Ruškus, J. ir Sujeta, I. (2011). Moksleivių vaikinių sąmoningumo ugdymas reflektuojant internetinę pornografiją. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 26, 82–95. doi: 10.15388/ActPaed.2011.26.2979
- Ruškus, J., Žvirdauskas, D. ir Kačenauskaitė, V. (2010). Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos. *Socialinis darbas*, 9(2), 70–78.
- Sasson, H. ir Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, 32–38. doi: 10.1016/j.chb.2013.12.025
- Schilder, J. D., Marjolein, B., Brusselaers, J. ir Bogaerts, S. (2016). The Effectiveness of an Intervention to Promote Awareness and Reduce Online Risk Behavior in Early Adolescence. *Journal Youth Adolescence*, 45, 286–300. doi: 10.1007/s10964-015-0401-2
- Silverman, D. ir Marvasti, A. (2008). *Doing Qualitative Research: a Comprehensive Guide*. London: Sage publications.
- Smith, P. K., Steffgen, G. ir Sittichai, R. (2013). The nature of cyberbullying, and an international network. *Cyberbullying Through the New Media*, 3–19.
- Steijn, W. M. P. ir Vedder, A. (2015). Privacy concerns, dead or misunderstood? the perceptions of privacy among the young and old. *Information Polity*, 20, 299–311. doi: 10.3233/IP-150374
- Vandenhoven, E., Schellens, T. ir Valackes', M. (2014). Educating teens about the risks on social network sites. *Media Educational Research Journal*, 43(22), 123–131.
- Wells, M. ir Mitchell, K. J. (2008). How Do High-Risk Youth Use the Internet? Characteristics and Implications for Prevention. *Child Maltreat OnlineFirst*, 20(10), 1–8. doi: 10.1177/1077559507312962
- Žibėnienė, G. ir Brasienė, D. (2013). Naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. *Socialinės technologijos*, 3(1), 53–67. doi: 10.13165/ST-13-3-1-04

Opportunities of Educating Responsibility in Online Social Networks among Teenage Girls at Children's Day Care Centers

Rasa Skališienė¹, Lilia Žukauskienė²

¹ Klaipėda University, Faculty of Humanities and Education Sciences, Department of Pedagogy, 5 S. Neris St., LT-92227 Klaipėda, Lithuania, rasa.jokubaite@gmail.com

² Klaipėda University, Faculty of Humanities and Education Sciences, Department of Pedagogy, 5 S. Neris St., LT-92227 Klaipėda, Lithuania, lilia.zukauskiene@gmail.com

---

Summary

This article reveals education opportunities at Children's Day Care Centers on purpose to strengthen responsible participation of teenage girls in online social networks (OSN). On purpose to reveal the opportunities of educating responsibility in online social networks among teenage girls, qualitative research access has been applied. 16 specialists from different Children's Day Centers of Lithuania have participated in the interview.

Analysis data revealed that Child day care center specialists in order to ensure teenagers' safety in social networking sites apply various educational methods: individual talks, rules for the use of social networking sites, organize group activities, discussions, film reviews, have conversations with parents. Active online participation of teenage girls, their inability to assess threats posed by social networks increase their vulnerability involving the risk of privacy, communication and information content. Girls' safety in social networking sites becomes an incentive to help them become responsible users of social networking sites. Data analysis revealed that girls' responsibility in social networks could be increased by systematic and consistent educational work, combining all the three components of responsibility (knowledge, abilities and values), based on the dialogue principle and quality institutional cooperation.

Keywords: *teenage girls, responsibility education, online social networks, Children's Day Care Centers.*

Gauta 2017 10 03 / Received 03 10 2017
Priimta 2017 02 12 / Accepted 12 02 2017